

УДК 372.4:78.07

Дінь Юнь

СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА ПРОБЛЕМУ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті представлений ретроспективний аналіз музичної культури як соціального феномену; зазначається, що її засвоєння характеризується потребою в позитивному, стійкому ставленні до музичного мистецтва і проявляється у двох формах: як потреба у засвоєнні духовних цінностей (музичних творів) і як потреба в музичній діяльності. Відповідно виділяються три педагогічних задачі, які необхідно враховувати під час формування музичної культури молодших школярів.

Ключові слова: музична культура, музична педагогіка, молодші школярі, спеціалізовані музичні навчальні заклади

В статье представлен ретроспективный анализ музыкальной культуры как социального феномена; определяется, что ее освоение характеризуется необходимостью в позитивном, стойком отношении к музыкальному искусству и проявляется в двух формах: как потребность в освоении и духовных ценностей (музыкальных произведений) и как потребность в музыкальной деятельности. Соответственно выделяются три педагогических задачи, которые необходимо учитывать в процессе формирования музыкальной культуры младших школьников.

Ключевые слова: музыкальная культура, музыкальная педагогика, младшие школьники, специализированные музыкальные учебные заведения.

The article presents a retrospective analysis of musical culture as a social phenomenon; The features of interpretation of the concept of «culture» and «musical culture» in the Western and Eastern traditions. Also disclosed are the characteristic features of music education from the standpoint of culture; It determined that its development is characterized by the need for positive, persistent attitude towards the art of music, and is manifested in two forms: the need to learn and spiritual values (music) and as the need in the music business. The authors note that modern music education is based on a cultural approach, which provides a holistic understanding of the essence of musical events and contributes to the preservation of the best national and international treasure. In this aspect, it disclosed the importance of the formation of aesthetic perception and aesthetic tastes of pupils in the learning process. Accordingly, there are three pedagogical tasks that need to be considered in the formation of musical culture of younger schoolboys.

Key words: musical culture, music pedagogy, junior high school students, specialized music schools.

Характерною ознакою сучасного культурно-освітнього простору Китаю є розширення контактів з багатьма країнами, зокрема і з Україною. У результаті засвоєння світового досвіду та апробування ефективних методик й технологій система музичної освіти постійно збагачується і удосконалюється. У цьому контексті актуалізується проблема формування музичної культури як умови її впливу на особистість учня, можливості відпрацьовувати прогресивних технологій музично-освітнього процесу з поступовим переведенням їх на рівень творчої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях представлено різноманітні точки зору, концепції та авторські позиції щодо тлумачення і розуміння поняття «культура». У європейській традиції (Р. Грубер, І. Джидар'ян, Л. Левчук, Л. Мазель, М. Каган, В. Скатерщиков, А. Швейцер) визначення культури з позицій філософії і музикознавства дозволило розглядати її як особливу форму різнобічного пізнання людського буття, як спосіб існування і кінцевий результат певного виду праці, прояв «сутнісних сил людства» та суспільно узагальнених поглядів на світ і оточуючу дійсність через пізнання загальних законів розвитку природи, суспільства і людського мислення.

Згідно традиції української культурологічної школи культура розглядається в якості характеристики способу людського існування, котра допомагає кожній особі не тільки пристосовуватись до природного середовища, а й перетворювати його. Її своєрідність виявляється в особливостях світовідчуття, мислення, поведінки, емоцій. В такому тлумаченні культура притаманна всім проявам життя людини, всій її діяльності [2].

Фундаментальними дослідженнями в галузі музичної педагогіки і психології доведено, що специфіка музичної культури особистості визначається перш за все особливостями музики як виду мистецтва, а також музично-естетичного досвіду її сприймання. Розвиток музичної культури особистості завжди ототожнювався з процесом освіти. Підкреслимо, що в «Українському педагогічному словнику» освіта розглядається в якості «духовного обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей і є надбанням її культурного кола, а також процесу виховання, самовиховання, впливу, шліфування, тобто процесу формування обличчя людини [1, с. 241–242].

За переконанням І. Зязюна, освіту необхідно розглядати в якості складного соціокультурного феномена, котрий «зумовлює необхідність звернення педагогіки до витоків освіти – прийняття її як феномена і частини культури, як культурно відповідної системи, культурно відповідного середовища та культурно трансляційного процесу. Вчений вважає, що вона відображує передусім такі фундаментальні властивості культури як єдність у багатогранності, культури як універсаму і цілісності [3, с. 253].

Інший погляд на цей феномен спостерігаємо в Китаї. Слід зазначити,

що філософська думка в цій країні завжди спиралась на досягнення таких давніх мислителів Сходу як Конфуцій, Линь Цзинь-жу, Су Ши, які надавали культурі важливого значення для виховання людини. Наприклад, у стародавньому Китаї первісне поняття культури («жень») означало насамперед цілеспрямований вплив людини на навколишню природу. Вважалося, що людина повинна максимально зкоординувати свою поведінку із законами природи й космосу. Вона може не втручатися в природні процеси, а тільки адаптуватися до них, прислухатися, вгадувати ритми природи, жити в гармонії з нею.

Паралельно із становленням китайської музичної педагогіки з'явилась необхідність її наукового осмислення. Вона почала реалізовуватись у останні десятиліття минулого століття, коли з'явилися фундаментальні роботи Бянь Мэн, Вэй Тинге, Лі Фейлань, Лі Інхай, присвячені теоретичним і практичним проблемам музичного навчання.

Згодом, у зв'язку з початком реформування китайського суспільства швидким економічним розвитком і зростанням життєвого рівня більше уваги стали приділяти духовним і культурним потребам підростаючого покоління. Відповідно відбулася диверсифікація фортепіанного навчання, з'явилося багато різноманітних навчальних посібників, зокрема й перекладених з англійської та російської мов.

Отже, можемо зробити висновок, що усвідомлення особливостей західній і східній традицій музикування дозволяє цілісно і всебічно представити феномен музичної культури. Разом з тим осмислення культурного міксту та дифузійних процесів, що відбуваються в її розвитку, актуалізує і конкретизує проблему формування музичної культури молодших школярів на початковому етапі музичного навчання.

З педагогічної точки зору поняття «музична культура» розуміють як джерело і соціальний регулятор духовних та матеріальних цінностей людини, з якого наповнюється зміст музичної освіти. Музична культура особистості є вираженням її духовної культури на рівні конкретного виду мистецтва – музики. Чисельні дослідження генезису музичної культури виділяють діяльну, духовну сторону музичної активності людини. Разом з тим музична культура особистості характеризується тим, якою мірою людина засвоїла ці цінності. Такий підхід до розуміння музичної культури є надзвичайно важливим для музичної педагогіки. Він дозволяє виявити своєрідність музичної культури, форми її прояву і сферу впливу на особистість.

Розглядаючи музичну освіту в контексті культури, завжди підкреслюють специфічність цієї людської діяльності, котра характеризує її як особистість. Вона вибирає культурні цінності, особистісні смисли, форми технічного виробництва і презентації, соціальні функції і форми розповсюдження продуктів художньо-естетичної діяльності. У культурологічній площині музична освіта є одним із засобів соціального

відтворення спільноти, підвищення потенціалу, адаптивних можливостей і перспектив соціокультурного розвитку.

Разом з тим, коли говорять про музичну культуру особистості як частини духовної культури, то завжди звертають увагу на те, що її формування неможливе поза розвитку фундаментальних здібностей – мистецтва бачити, відчувати, мислити, творити. Саме недооцінка духовної основи музичної освіти і не дозволяє якісно розвивати музичну культуру школяра.

Отже, сучасна музична освіта ґрунтується на культурологічному підході, який забезпечує цілісне розуміння сутності мистецьких явищ, а також спрямовує на збереження кращих національних і світових надбань, накопичених людством. Такий підхід дозволяє сприймати суб'єктами навчального процесу соціокультурні норми для гармонізації життя, комфортного співіснування і культурної комунікації.

Обґрунтовуючи музичне навчання в якості взаємодії вчителя і учня, вчені зазначають наступне: з одного боку, вчитель керується у своїй діяльності метою музичного навчання; з іншого боку, в процесі оволодіння музичною культурою у школярів формуються певні якості особистості. Так, психологи вважають, що психічні можливості учнів необхідно розглядати з урахуванням потенціального розвитку особистості й тих вимог, які пред'являються школою до результатів педагогічного процесу. Якщо мета включатиме соціальні вимоги, враховуватиме вікові особливості учнів й тенденції їх розвитку, то музичне навчання не тільки буде випереджати розвиток, а й надасть йому певну спрямованість. Даний підхід набуває принципового значення для вивчення психічних можливостей школярів у процесі оволодіння музичною культурою.

За висновками психологів, серед психічних особливостей сучасного школяра яскраво виступають інтелектуальні якості. Вже молодші школярі мають такі інтелектуальні можливості, які дозволяють їм вже на початковому етапі навчання усвідомлювати й засвоювати досить складні поняття (В. Давидов, Д. Ельконін, М. Киричук). Це положення, на нашу думку, є важливим для спрямованості змісту музичних занять у процесі формування музичної культури школярів, оскільки необхідно враховувати динаміку інтелектуального розвитку учнів і ту функцію, яку виконують знання на різних етапах їх розвитку.

Безсумнівний інтерес з точки зору теорії і методики фортепіанного навчання представляють монографії та статті таких відомих дослідників як А. Алексєєв, Л. Баренбойм, Т. Бірмак, Г. Коган, Б. Міліч, А. Ніколаєв, Г. Прокоф'єв, С. Савшинський, С. Фейнберг, Г. Ципін, В. Шульгіна, О. Щапов. В їх роботах різні аспекти формування музичної культури учнів конкретизуються й кваліфіковано аналізуються.

Слід відзначити, що в усіх представлених роботах відмічається необхідність розвитку учнів у процесі навчання музиці. Усі автори підкреслюють, що інтелектуальні властивості учнів, розвиненість їх

свідомості мають безпосередній вплив на хід навчання – його зміст, структуру, якісні показники, кінцеві результати.

На думку Л. Баренбойма, музичне навчання здатне досить сильно інтенсифікувати загальний розвиток дитини, але трапляються випадки, коли воно незначно впливає на неї. При цьому виникає питання, які фактори регулюють ці механізми і впливають на розвивальну функцію навчання? Можна погодитись з автором, який зауважує, що вирішальним тут виявляється побудова навчально-освітнього процесу, зміст, форми і методи (способи) навчання. Він підкреслює, що взаємозв'язок між засвоєнням музичних знань і виконавських навичок, з одного боку, і музичним розвитком – з іншого не є таким простим і прямолінійним, як здається деяким педагогам. Навчання може йти поруч з розвитком і не мати на нього суттєвого впливу [1, с. 45]. Це може відбуватися за таких обставин:

1. Навчання музичного мистецтва відбувається на обмеженій кількості музичних творів, при цьому засвоюється мінімальний за обсягом навчально-педагогічний репертуар;

2. Урок музики, трансформуючись на тренування ігрових навичок, значно збіднюється за змістом, пізнавальний інтерес учнів не розвивається;

3. Навчання у деяких випадках має яскраво виражений авторитарний характер, орієнтує учнів на наслідування заданого вчителем інтерпретаційного зразку, не розвиває самостійності, активності, творчої ініціативи школяра.

4. Уміння і навички, що формуються в процесі навчання, за діапазоном дії виявляються обмеженими, недостатньо широкими і універсальними.

Науковець зазначає, що вказані дефекти викладання можуть зустрічатися на різних етапах музичної освіти, однак важливо вже на початковому етапі навчання їх уникати. Він підкреслює, що саме в цей період навчання спрямованість на музичний розвиток учня повинна набувати вирішального значення, тобто формування суто ігрових якостей, професійно-виконавських умінь не може бути самоціллю, а лише засобом музично-виховних і музично-освітніх задач. Він також зауважує, що рівень розвитку особистості в процесі засвоєння музичної культури характеризується потребою у позитивному, стійкому ставленні до музичного мистецтва і проявляється у двох формах: як потреба у засвоєнні духовних цінностей та, зокрема, музичних творів, і як потреба в самому процесі музичної діяльності.

Потреба в музиці природно зв'язується з естетичним смаком, що містить поруч з емоційним ставленням до нього певні естетичні погляди і судження (М. Каган, В. Скатерщиков). В оцінці творів музичного мистецтва лежить система узагальнених знань, котрі сприяють розвитку музичного досвіду школярів, становленню їх певного відношення до мистецтва і в цілому – життєвої позиції у світі музики.

Таким чином можна сказати, що естетичне сприйняття стає основою розвитку музичної культури, а формування потреби в спілкуванні з музикою, естетичного смаку обумовлюється виховною функцією музики, яка впливає на всю емоційну сферу школяра. Стосовно теорії і практики музичної освіти ці позиції можна розглядати як об'єктивні фактори для реалізації мети музичного навчання.

Згідно представлених поглядів науковців виділимо три провідні педагогічні задачі, які можливо реалізувати на основі сприймання і діяльнісно-практичного ставлення до музичного мистецтва. Вони передбачають різні грані включення молодших школярів до процесу оволодіння музичною культурою.

Перша задача – формування емоційного ставлення до музики на основі її сприйняття. У школярів необхідно розвивати емоційний відгук на музику, точність емоційного проникнення в її образну сферу; пробуджувати активне бажання засвоювати знання, набувати уміння і навички, бажання слухати і виконувати музику; виявляти зв'язки музики з життям. Вирішуючи цю задачу, необхідно враховувати специфіку емоційного за своєю природою музичного мистецтва, особливості емоційного впливу музики на формування у школярів потреби в спілкуванні з мистецтвом.

Друга педагогічна задача спрямовується на формування усвідомленого ставлення до музики. Учні важливо набути досвід усвідомленого сприйняття творів; вміти застосовувати музичні знання; не тільки відчувати, а й розуміти характер музичних творів, логіку їх розвитку. Вирішення цієї задачі зв'язано з формуванням у школярів художнього мислення, вміння самостійно застосовувати знання у нових умовах. Обидві ці задачі реалізуються у єдності; усвідомлене ставлення до музики формується на основі досвіду її емоційного і образного сприймання, і навпаки.

Третя педагогічна задача – це формування діяльнісно-практичного ставлення до музики у процесі її виконання. Вирішення цієї задачі передбачає таку спрямованість формування музичної культури, яка зв'язана з розвитком музично-слухових уявлень і виконавських навичок. При цьому важливо надати учням відчуття внутрішню спорідненість з процесом музичної творчості, втілення музичних образів. Така особливість музичного навчання особливо близький молодшим школярам.

У практиці музичного навчання усі три задачі тісно взаємозв'язані. Вони стають основою для виявлення вихідного рівня музичного досвіду учнів, фіксації проміжного ступеня їх музичного розвитку і результатів формування музичної культури в умовах спеціалізованого навчання.

Теоретичне осмислення визначної проблеми дозволило конкретизувати сутність поняття «музична культура молодшого школяра». На нашу думку, це динамічне та комплексне утворення, яке характеризується певним рівнем музичного розвитку учня, його музично-естетичною свідомістю і передбачає поступове накопичення музичного досвіду в різних видах виконавської діяльності.

Підсумовуючи вищесказане можна зробити висновок, що виявлені традиції гуманістичної та морально-естетичної спрямованості, пріоритету духовності можна трактувати як принцип культурологічного особистісно-орієнтованого навчання. У такій площині формування музичної культури забезпечує цілісне розуміння сутності мистецьких явищ, а також спрямовує на збереження кращих національних і світових надбань, накопичених людством. Вона допомагає суб'єктам навчального процесу сприймати соціокультурні норми для гармонізації життя, комфортного співіснування і культурної комунікації, а також розвивати їх фундаментальні здібності – можливість бачити, відчувати, мислити, творити. З огляду на ці положення подальшого наукового пошуку потребують питання визначення особливостей формування музичної культури молодших школярів в умовах спеціалізованого навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баренбойм Л. А. Путь к музицированию / Л. А. Баренбойм. – Л. : Сов. комп., 1979. – 352 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Губерський Л. Культура. Ідеологія. Особистість: Методологічно-світоглядний аналіз / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михайличенко. – К. : Знання України, 2002. – 580 с.
4. Зязюн І. А. Інтеграційна функція культурної парадигми / І. А. Зязюн// Професійно-художня освіти України : зб. наук. праць [редкол. І. А. Зязюн (голова), В. О. Радкевич, Н. М. Чепурна (заступники голови) та ін.]. – Київ; Черкаси : Видавництво «Черкаський ЦНТЕІ», 2008. – Вип. V.
5. Флиер А. Я. Культурология для культурологов. – М. : Академический проект, 2000. – 496 с.
6. Эстетическая культура и эстетическое воспитание. Книга для учителя (сост. Г. Люблинская). – М. : Просвещение, 1983. – 304 с.